

Per transport f 1 762 900

Artikel 6. Nieuwe werken met al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren; herstellen, veranderen en verbeteren van bestaande werken met den aankleve daarvan; aankoop en onteigening van perceelen; kosten van exploten en processen; afkoop van rechten; kosten en ongelden betrekkelijk koop- en andere overeenkomsten; het doen van grondboringen, waterpassingen, opmetingen, enz.; een en ander voor de navermelde werken ter verbetering van de *stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet*:

1°. Maken van een werk aan den *Nieuwen Maasmond*;

2°. Verschillende verbeteringen van ondergeschikt belang, aan werken in de *stelling Hellevoetsluis-Brielle*.

230 000

Artikel 7. Verbeteren van het fort op den Hoofddam bij *Pannerden* 100 000

Artikel 8. Telegraphische verbinding van verdedigingswerken en posten 105 000

Artikel 9. Inkomende rechten van het ijzerwerk tot pantseringen, als:

- a. voor het fort op de *Harssens*,
- b. voor het fort bij *IJmuiden*,
- c. voor het fort aan den *Nieuwen Maasmond*,
- d. voor het fort op den Hoofddam bij *Pannerden*.

50 000

Artikel 10. Doen van opmetingen, waterpassingen, grondboringen, enz. in de verschillende liniën en vestingen, alwaar, in gevolge de wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 64), werken tot voltooiing van het vestingstelsel aangelegd of verbeterd moeten worden en voor welke in de voorgaande artikels geen gelden zijn uitgetrokken 5 000

Artikel 11. Onvoorziene uitgaven 50 000

Totaal f 2 302 900

twee miljoen driehonderd twee duizend negenhonderd gulden.

Artikel 2.

Tot dekking der uitgaven, begrepen in de bij **artikel 1** dezer wet vastgestelde begrooting, wordt aangewezen:

a. de som van *een miljoen zeshonderd drie en zestig duizend negenhonderd gulden*, beschikbaar gesteld bij het VIIIste hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1885;

b. het vermoedelijk batig slot der rekening van ontvang en uitgaaf wegens de begrooting ten behoeve van de voltooiing van het vestingstelsel voor den dienst van 1884;

c. de toevallige baten, welke gedurende het jaar 1885 uit den aanleg der vestingwerken kunnen voortvloeien.

Artikel 3.

Wanneer het bedrag, uitgetrokken bij een der *artikelen* 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 en 10 van **artikel 1** dezer wet, ontoereikend wordt bevonden, kan het, met inachtneming van het voorschrift van het tweede lid van artikel 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* n°. 40), door overschrijving uit *artikel 11* van hetzelfde **artikel 1** worden aangevuld.

Artikel 4.

Op *artikel 11* van **artikel 1** dezer wet worden aangegeven de tot het dienstjaar 1885 behorende uitgaven, die voltooiing van het vestingstelsel betreffende, die hare omschrijving niet vinden in een der andere *artikelen* van genoemd **artikel 1**.

Die uitgaven worden, voor elke soort afzonderlijk, in de rekening gebracht en omschreven.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Oorlog,

[19. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Met de tot dusver voor de uitvoering van de wet van 18 April 1874 (*Staatsblad* n°. 64) toegestane gelden, zijn zoowel de nieuwe Hollandsche waterlinie als de stelling van den Helder, die van het Hollandsch Diep en het Volkerak en die van *de monden van de Maas en het Haringvliet* thans geheel of nagenoeg voltooid. Voor eerstbedoelde linie wordt nog slechts de voortzetting gevorderd van verbeteringen van ondergeschikt belang, die, aangezien de wetenschap niet stilstaat, in den loop des tijds aan meest alle verdedigingswerken noodig blijken; bij de overige genoemde stellingen moet nog aan enkele forten, waarvan de aanbouw reeds voor een belangrijk deel is afgelopen, de laatste hand worden gelegd, terwijl daarna, ook voor die stellingen, nog slechts verbeteringen van ondergeschikt belang te verrichten overblijven.

De voornaamste taak die thans nog tot uitvoering van de vestingwet wordt gevorderd, is mitsdien de voltooiing van de *stelling van Amsterdam*, terwijl overigens nog enkele werken tot dekking van rivierovergangen, enz., moeten worden gemaakt of verbeterd.

Naar de meening van den ondergeteekende moet dan ook nu in de eerste plaats de aanleg der werken voor de *Amsterdamsche stelling* worden voortgezet, zoo krachtig als de toestand van 's lands financiën slechts enigszins gedooft, en moet er naar worden gestreefd die belangrijke positie, het reëdit, de sluitsteen van ons nationaal stelsel van landsverdediging, zoedra mogelijk in verdedigbaren toestand te brengen. Eer dit geheel gereed kan zijn, zullen altijd nog jaren moeten verlopen, en als de tijd waarin de politieke hemel voor ons helder is niet wordt benuttigd, kan men plotseling voor bezwaren staan, waarvan de ondergeteekende de kans niet voor zijne rekening mag nemen.

Was ten vorigen jare de voorbereiding van de voor die werken op te maken ontwerpen nog niet zoo ver gevorderd dat bij de vestingbegrooting voor 1884 gelden voor de uitvoering daarvan tot een belangrijk bedrag konden worden aangevraagd, thans zijn die ontwerpen voor een groot gedeelte gereed en kan eerlang met den aanleg van een aantal nieuwe forten worden begonnen.

De ondergeteekende acht het dan ook zijn plicht, bij deze vestingbegrooting eene niet onbelangrijke som voor de stelling van Amsterdam aan te vragen.

Hij wenscht namelijk in 1885 aan een aantal nieuwe forten, zoowel voor het noordelijk als voor het zuidelijk front der stelling, de hand te doen slaan en gelijktijdig de reeds aangevangen uitvoering van werken voor het westelijk front te doen voortzetten.

Bij dit voornemen wordt hij geleid zoowel door de be-

geerte om spoedig een zoo groot mogelijk gedeelte van de stelling in staat van tegenweer te brengen, als door den eisch, die zich voor den aanleg dezer forten, met betrekking tot den aard der uit te voeren werkzaamheden, doet gelden, om *gelijktijdig* met het maken van een aantal verschillende werken aan te vangen.

Alvorens dit laatste punt nader toe te lichten, zij aangeeteekend, dat de ondergeteekende zich voor de inrichting der stelling — de ligging en het type der forten — bij de opgemaakte ontwerpen genoegzaam volkomen heeft gegrond op het daarvoor bij de behandeling van de vestingbegrooting voor 1881 aan de Staten-Generaal medegedeelde plan, waarmede deze zich, door het reeds bij herhaling toestaan van gelden voor de uitvoering daarvan, hebben vereenigd.

Wat nu den aanleg der nieuwe forten betreft — de ondergeteekende acht het noodzakelijk, dat daarbij de wijze van werken worde toegepast, die in den laatsten tijd met den besten uitslag is gevolgd bij de verbetering van het westelijk front der stelling, namelijk van de linie van Spaarndam en de positie aan de Liede. Daarbij wordt, vóór dat met de metselwerken wordt begonnen, het noodige zand voor de aardewerken aangevoerd en binnen daartoe aangelegde zandkisten in hooge massa's bijeengebracht, met het doel om de daaronder aanwezige slappe specie samen te drukken. Daardoor kan voor vele gebouwen het voordeel worden bereikt dat zij later op eenvoudiger wijze kunnen worden gemaakt en dat bij de uitvoering der werken naar alle waarschijnlijkheid de belangrijke bezwaren worden voorkomen, die anders bij het aanleggen van forten in de slappe terreinen rondom Amsterdam stellig zouden worden ondervonden, — bezwaren, die zoowel vertraging in het werk als hogere kosten zouden medebrengen.

Vermits er echter een betrekkelijk geruime tijd moet verlopen alvorens het doel, dat met het aanbrennen der zandophoogingen wordt beoogd, genoegzaam is verwezenlijkt, en intusschen met de uitvoering der metselwerken niet kan worden begonnen, leidt toepassing der omschreven wijze van werken tot het tezelfder tijd onderhanden nemen van *verscheidene* nabij elkander aan te leggen forten. Immers zoodoende kan ook de verdere uitvoering dier werken gelijken tred houden en kan dus bijvoorbeeld een geheel front of een belangrijk gedeelte daarvan gelijktijdig en binnen een normaal tijdsverloop worden voltooid en in verdedigbaren toestand gebracht, terwijl, indien aan de forten op de besproken wijze één voor één werd begonnen, niet alleen gedurende vele jaren op alle punten der stelling stukwerk zou blijven bestaan, maar ook eene aanzienlijke vertraging in het geheel afwerken daarvan zou worden veroorzaakt.

Nog om eene andere reden is het zeer wenschelijk voor een aantal werken gelijktijdig de noodige zandophoogingen te doen aanbrennen. Immers slechts op die wijze kunnen aanbestedingen van eenigen omvang plaats hebben, en kunnen vermoedelijk lagere eenheidsprijzen, alzoo geldelijke voordeelen, bij de uitvoering worden verkregen.

De vorengestelde overwegingen zullen naar de ondergeteekende vertrouwt, de noodzakelijkheid doen erkennen, om hem, voor 1885, de beschikking te geven over eene betrekkelijk hooge som voor de stelling van Amsterdam. Met het oog op 's lands financiëelen toestand, heeft hij zich, bij de aanvraag ten deze, beperkt tot het bedrag dat volstrekt noodig is om het beoogde doel behoorlijk te kunnen bereiken. Maar aan den anderen kant heeft hij gemeend het bedoelde bedrag met vertrouwen te mogen vragen, omdat dit kan geschieden zonder aanmerkelijke opdrijving van het eindcijfer der vestingbegrooting. Immers voor de voltooiing van de overige liniën en stellingen kan over 1885 met betrekkelijk geringe sommen worden volstaan, terwijl de nog te verrichten werkzaamheden tot aanleg en verbetering van werken aan rivierovergangen in dat jaar nog kunnen worden uitgesteld.

De vestingbegrooting voor 1885 is dan ook slechts f 308 300 hooger dan die voor het loopende jaar, terwijl het bedrag, dat op het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1885 is aangevraagd, slechts f 217 300 hooger is dan dat 't welk voor 1884 is toegestaan en dat, ten gevolge van het ontbreken van gelegenheid om in dat jaar vele nieuwe werken onderhanden te nemen, in vergelij-

king met de cijfers van vorige jaren, als *bijzonder laag* is te beschouwen.

Alvorens over te gaan tot toelichting der artikelen, wil de ondergeteekende nog hierbij voegen, dat de uitvoering van de Amsterdamsche stelling, overeenkomstig het omschreven voornemen, nog een bijkomend voordeel van veel belang oplevert. Immers de zandmassa's die zoodoende gaandeweg worden verkregen op de punten alwaar permanente werken moeten verrijzen, vormen gedurende de jaren die nog moeten verlopen alvorens die werken geheel zijn tot stand gebracht, bij in dien tijd mogelijk onverwacht oorlogsgevaar, reeds dadelijk zeer te waardeeren en belangrijke hulpmiddelen voor het inrichten van *tijdelijke* verdedigingswerken. Veilig mag dan ook worden beweerd dat reeds door de aanwezigheid van die zandmassa's de verdediging van Amsterdam, bij een eventueelen oorlog, niet langer een moeilijk oplosbaar vraagstuk zou zijn.

Tot toelichting van de aangevraagde sommen zij thans, onder verwijzing naar den toelichtenden staat, het volgende medegedeeld:

Art. 2. Nieuwe Hollandsche waterlinie. De posten voor de verbetering der vesting Gorinchem en van de inundatiemiddelen bezuiden de Lek zijn weder voor *Memorie* gevoerd op dezelfde gronden als ten vorigen jare zijn medegedeeld.

Omtrent de opruimingen van den Waaldijk vóór de sluis te Tiel en van den hulp-Lekdijk vóór den sluisbeer te Everdingen zijn de onderhandelingen met de betrokken dijkbesturen nog niet geheel afgehoopen.

De posten sub 3°. en 4°. dienen tot het voortzetten der aanschaffing van het materieel voor het in staat van verdediging brengen der werken in de linie, alsmede voor het verrichten van kleine verbeteringen in deze werken. Hiermede wordt hoofdzakelijk beoogd het maken van gronddepots in de forten; het sluiten met lichte borstweringen der verdedigingswerken, die open in de keel zijn; alsmede het maken van schuilplaatsen, remises, nissen en dergelijke, van beton, ten einde het aantal in oorlogstijd te maken blindeeringen en het onderzoodanige omstandigheden uit te voeren werk van bovenvermelden aard tot een kleinste te beperken. Zich ten deze bepalende tot de gebouwtjes die *volstrekt noodig* moeten worden geacht, worden elk jaar eenige forten in de Nieuwe Hollandsche waterlinie op voorschreven voet afgewerkt, zooals bijvoorbeeld onlangs is geschied voor de forten bij het Hemeltje, bij Rijnauwen en Honswijk. De ondergeteekende wil hiermede geregeld voortgaan, daarbij den financiëelen toestand des lands in het oog houdende.

In verband met het maken der bedoelde beton-gebouwen wordt intusschen de aan te schaffen hoeveelheid blindeerhout enz. voor het in staat van verdediging brengen der forten aanzienlijk beperkt. Dit heeft aanleiding gegeven om den post sub 3°. f 30 000 lager te stellen dan de gelijksoortige post, voorkomende op den toelichtenden staat betrekkelijk de loopende vestingbegrooting.

Art. 3. Stelling van den Helder. De verbetering dezer stelling is nagenoeg gereed. Het zal echter noodig zijn alsnog sommige voorwerken van de forten Dirks Admiraal en Westoever, die bij deze verbetering aanmerkelijk vereenvoudigd zijn, te slechten. De beste en goedkoopste wijze om tot deze slechting te geraken, maakt alsnog een punt van onderzoek uit. Met het oog hierop heeft men gemeend daarvoor thans alleen een post voor *Memorie* te moeten uittrekken.

Voor kleine verbeteringen die noodig zouden kunnen blijken nu de nieuwe werken voltooid zijn en in gebruik komen, is, evenals ten vorigen jare, een post uitgetrokken.

Art. 4. Stelling van Amsterdam. De posten sub 1°. en 2°. *a* en *c* betreffen de voortzetting van reeds in uitvoering zijnde werken. Voor den post sub 2°. *b* werd ten vorigen jare reeds geld toegestaan, doch met de uitvoering van het werk is, ten gevolge van moeilijkheden bij de ontegening, nog niet kunnen worden begonnen. Men hoopt dat zulks eerlang het geval zal zijn.

De posten sub 2°. *d* en *e* vinden hunne verklaring door

het medegedeelde aan het hoofd dezer. Men heeft hierbij geene bepaalde verdedigingswerken kunnen noemen, omdat de besteding der gelden afhangt van den loop der onderhandelingen omtrent den aankoop der voor deze werken noodige gronden.

Vermoedelijk zal een begin kunnen worden gemaakt met sommige verdedigingswerken aan de noordzijde van Amsterdam tusschen de Zuiderzee en Knollendam en met sommige werken aan de zuidzijde van Amsterdam tusschen Abcoude en de Haarlemmermeer, als: het fort op den zeedijk bij Edam, het werk in den polder Zeevang bij den spoorweg Purmerend-Hoorn, de forten aan de oostelijke en westelijke Beemsterringdijken, de werken aan den zuidelijken Beemsterringdijk bij den Middenweg en bij den Jisperweg, het fort bij Spijkerboor, het fort in den polder Botshol, het fort aan de samenkomst van Waver en Amstel, de werken bij Uithoorn en het fort bij Kudelstaart.

Art. 5. Stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak. De posten sub 1°. en 3°. betreffen de voortzetting van in uitvoering zijnde werken; de post sub 2°. is te beschouwen als eene overschrijving van op den dienst van 1883 reeds toegestane gelden, die niet zijn kunnen worden besteed, in verband met den langen duur der onderhandelingen, gevoerd met het bestuur van den Sabina-Henricapolder, omtrent het maken van de inundatiesluis.

Art. 6. Stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet. De post sub 1°. strekt tot het voortzetten van den bouw van het fort aan den nieuwen Maasmond, en die sub 2°. tot hetzelfde einde als bedoeld met den post sub 2°. voor de stelling van den Helder.

Art. 7. Fort op den Hoofddam bij Pannerden. Opdat dit fort aan zijn doel zou kunnen beantwoorden, is het volstrekt noodig de frontbatterij van het fort van eene pantsering te voorzien.

In verband daarmee wenscht de ondergeteekende dan tevens eenige kleine verbeteringen aan andere onderdeelen van het fort te doen aanbrengen.

Voor de uitvoering van een en ander wordt thans een eerste termijn uitgetrokken.

Art. 8. Telegraphische verbinding van verdedigingswerken en posten. Met de thans aangevraagde som zullen de telegraaflijnen tusschen verdedigingswerken in de verschillende stellingen (met uitzondering alleen van de Amsterdamsche stelling), alsmede sommige lijnen, die alsnog in het belang der kustverdediging worden noodig geacht, kunnen worden voltooid.

De Minister van Oorlog,
WEITZEL.